

Bör alla nationalekonomer stöpas i samma topp fem-form?

nr 6 2024 årgång 52

Under senare tid har incitamentsstrukturen för doktorander och forskare i nationalekonomi kraftigt förändrats. Förändringen utgör ett hot mot ämnets framtida utveckling och ställning i vårt land. Inom dagens svenska nationalekonomiforskning präglas meritvärderingen av ett alltför stort fokus på att publicera i de fem högst rankade tidskrifterna. Sannolikheten att få in en artikel i topp fem är dock låg och den samhällsekonomiska kostnaden för befordringssystemet, i termer av utslagning, är följaktligen hög. Andra befordringskriterier än enbart topp fem-publiceringar bör vara vägledande. En ökad bredd bland forskande ekonomer gynnar svensk nationalekonomi på sikt.

Nationalekonomer har haft en unikt stark ställning i vårt land genom att samtidigt vara aktiva på två områden, dels som forskare inom universiteten, dels utanför universiteten på den offentliga arenan, som utredare, debattörer, journalister, experter och ämbetsmän. Mönstret går tillbaka till grundarna av det moderna ämnet nationalekonomi före första världskriget. Ekonomer som Knut Wicksell, Gustav Cassel, Eli Heckscher, Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin lyckades kombinera dessa roller på ett osedvanligt framgångsrikt sätt.¹

Dessa ekonomer var samhällsvetare i en bred bemärkelse. De drogs till nationalekonomin av ett djupt engagemang för samhällsfrågor. De skrev om svenska problem för en svensk publik, vilket gav ämnet en stark ställning bland samhällsvetenskaperna och i den allmänna debatten. Genom att bidra med relevanta lösningar på svåra samhällsproblem blev nationalekonomerna centrala i det offentliga livet.

I dag ser vi oroväckande tendenser inom svensk nationalekonomi. Ämnet håller på att tappa sin samhällsrelevans i ett försök att importera vad som uppfattas som ett föredömligt amerikanskt mönster för rekryteringen av nya nationalekonomer. Här bedöms forskare efter snäva kriterier där publicering av artiklar i de högst rankade nationalekonomiska tidskrifterna, *the top five*, helt slår ut andra bidrag. Inom nationalekonomin styrs därmed valet av forskningsfrågor, metoder och data i hög grad av föreställningar om vad som ses som intressant i de fem av professionen högst rankade facktidsskrifterna. Den som lyckas få sitt namn i den allt längre raden av författare till en eller två artiklar i någon av dessa tidskrifter har mer eller mindre säkrat en professur. Samtidigt som sannolikheten att få en artikel

MAGNUS HENREKSON, LARS JONUNG OCH MATS LUNDAHL

Magnus Henrekson är professor och senior forskare vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN). Han forskar främst om entreprenörskapets ekonomi. magnus.henrekson@ifn.se

Lars Jonung är professor emeritus på Ekonomihögskolan vid Lunds universitet. Han forskar om stabiliseringspolitik, kriser och doktrinhistoria. Lars.Jonung@nek.lu.se

Mats Lundahl är professor emeritus i utvecklings ekonomi på Handelshögskolan i Stockholm. mats.lundahl@hhs.se

Vi tackar Felix Eller för assistenthjälp och Fredrik N G Andersson, Niclas Berggren, Andreas Bergh, Benny Carlson och Daniel Waldenström för kommentarer.

¹ Se t ex Jonung (1992) och Carlson och Jonung (1996) om den svenska ”modellen” inom nationalekonomi.

antagen i någon av dessa fem tidskrifter är otroligt liten, är forskningen på de nationalekonomiska institutionerna på de ledande svenska universiteten inriktad på just detta.² Att välja en annan strategi ses snarast som demeriterande.

Kostnaden för att sålla fram toppekonomer på detta sätt riskerar att bli hög. Nyblivna doktorer ägnar flera år åt att fila på en uppsats i förhoppning om att den ska antas på rätt ställe, men ytterst få lyckas. I värsta fall står de helt utan publikationer när deras första förordnande efter disputationen löper ut. De kan då tvingas lämna akademien. Ämnet tappar i pluralism när allt går ut på att enbart vara relevant på en internationell akademisk arena.³

Till detta bidrar den ofta mycket sneda rekryteringen av nya doktorander där en majoritet numera kommer från utlandet. Den roll som ekonomer tidigare hade riskerar därmed att tas över av andra ämnesföreträdare som statsvetare och ekonomhistoriker. Och vi ser redan tecken på att det blir svårare att rekrytera svenskar till doktorandstudier i nationalekonomi.

Det finns ett stort behov av kvalificerade, disputerade nationalekonomer inom offentlig förvaltning och näringsliv. Att söka fylla detta behov genom att stöta bort folk från universiteten – genom utslagning byggd på amerikanska kriterier – är knappast en konstruktiv väg att gå. Det akademiska belöningssystemet inom ämnet nationalekonomi behöver därför reformeras. En produktionsfunktion där en stor faktorinsats leder till en liten produktion är inte en tillräddlig strategi för ett litet land som Sverige.

Syftet med denna artikel är att peka på hur den svenska nationalekonomiska forskarutbildningen kan stärkas så att den inte stöter bort lovande forskare vars kompetens och bredd gör dem förtjänta av en plats i akademien eller på viktiga poster utanför akademien. Som ekonomer lägger vi fokus på incitamentsstrukturen. Vi kommer här att diskutera förslag på hur sakkunnigbedömningen bör förändras och om ämnet kan vinna på att delas i två delar: den nuvarande, traditionella, och en uttalat tillämpad, inriktad mot ekonomisk politik.

1. Den amerikanska modellen blev den svenska

För drygt 30 år sedan beskrev de schweiziska ekonomerna Bruno Frey och Reiner Eichenberger (1993) hur incitamenten skilde sig åt mellan den europeiska och den nordamerikanska akademiska marknaden för ekonomer. De hävdade att eftersom amerikanska ekonomer förväntades vara mer rörliga fanns färre skäl för dem att studera förhållanden specifika för en viss regi-

² Till bilden hör att antalet artiklar som publiceras av de fem högst rankade tidskrifterna har minskat över tiden. I dag omfattar de ca 300 uppsatser om året. Ribban för att komma in har gradvis höjts enligt Deaton (2023, s 179), i synnerhet för forskare utanför Nordamerika. Av detta följer att det är omöjligt att bli publicerad i topp fem för den överväldigande majoriteten som forskar för att meritera sig för en fast tjänst.

³ Deaton (2023, s 179) betonar dessutom att kvinnor troligen missgynnas av ”topp fem-syndromet” eftersom de är mindre intresserade av ämnets hårda ”macho”-kärna. De väljer att forska om ”mjukare” frågor, vilka är svagt representerade i de högst rankade tidskrifterna.

on eller visst land. Frey och Eichenberger (1993, s 189) målade upp en helt annan bild för Europa:

I ett typiskt europeiskt land ger den mindre marknadsstorleken och den högre graden av offentliga interventioner en helt annan bild ... Ekonomiprofessorer lockas att investera sitt humankapital i specifik kunskap om lokala ekonomiska problem och institutioner, vilket bereder väg för en politisk karriär och för att få olika uppdrag. Doktorander vet att de nästan säkert kommer att stanna i samma land, och troligen i samma stad, och har därför incitament att lära sig om lokala institutioner.

Sedan detta skrevs har situationen förändrats radikalt. Användningen av engelska som lingua franca har möjliggjort större utbyte och rörlighet bland europeiska forskare; postdoktorala och tenure track-tjänster tillsätts vanligtvis genom rekrytering på den institutionaliserade amerikanska eller europeiska sk jobbmärkten.

Är detta en bra tingens ordning? Hur bör forskarutbildningen och meriteringen efter den läggas upp? Fram till slutet av 1970-talet skrev nästan alla som ämnade doktorera monografier. När sedan sammanläggningsavhandlingar blev allt vanligare, var den ursprungliga tanken att de ingående uppsatserna skulle kretsa kring ett gemensamt tema. Nu dominerar sammanläggningsavhandlingarna helt. Ibland har det dock blivit fråga om *Some Essays in Economics*, utan något egentligt samband dem emellan.

Sedan något decennium tillbaka finns en allt starkare förväntan på att doktoranderna koncentrerar sig på ett sk *job market paper*, enligt amerikansk förebild.⁴ Tanken är att det ska visa hur skicklig doktoranden är som ekonom. Hans eller hennes tekniska kunnande, ekonomiska intuition och förmåga att bedriva oberoende, nydanande forskning ska bevisas i denna uppsats.

Arbetsmarknadsuppsatserna tenderar att bli utomordentligt långa, allt oftare till den grad att de långdmässigt närmar sig gamla tiders monografier.⁵ Allt ska visas upp. Men varifrån kommer forskningsidén, från doktoranden själv eller från handledaren? Uppsatsen borde dessutom vara ensamförfattad, men så är inte alltid fallet, särskilt inte i Europa. Det finns t o m arbetsmarknadsuppsatser där doktoranden har flera medförfattare. Men vem har då gjort vad och vad säger uppsatsen om doktoranden? Rör det sig om en skicklig ekonom eller en skicklig nätverkare? Vad avslöjar uppsatsen om vederbörandes kreativitet, arbetsvilja och motivation?

När arbetsmarknadsuppsatsen är klar, åker doktoranden eller den

⁴ Grafström och Roth (2024) visar att ungefär hälften av avhandlingarna de senaste fem åren består av ett omfattande *job market paper* och två kortare uppsatser.

⁵ Likheten med den gamla tidens monografier inskränker sig dock bara till längden. I en monografi står varje kapitel för sig själv och är samtidigt del av en mer omfattande beskrivning med stor plats för att förklara den historiska bakgrunden, den institutionella kontexten och hur frågan har behandlats inom andra discipliner. I ett *job market paper* handlar det i stället om att i ett eller flera appendix göra en omfattande genomgång av data, teori, metod, huvudresultatens robusthet osv.

nyblivne doktorer runt och presenterar den på så många konferenser och universitet som möjligt i förhoppning att få en postdok-tjänst på ett till två år eller i bästa fall en s.k. *tenure track*-tjänst på fyra till sex år för att under den tiden meritiera sig för en fast tjänst vid det aktuella universitetet. Doktoranderna lägger ner ett enormt arbete på att skaffa sig de meriter som gör att de kan bli antagna till sådana tjänster. Institutionerna lägger i sin tur ner mycket resurser och tid på att ta reda på vilka av de sökande som bör ges ett erbjudande. Rekommendationsbrev skrivs, uppsatser läses, kandidater som ska intervjuas identifieras, flygresor planeras och till synes oändliga jobbsamtal genomförs.

2. Ett snedvridet meriteringssystem

För att man ska lyckas få en akademisk tjänst krävs att en betydande del av arbetstiden används för att dra ner de kanske 80 sidorna i arbetsmarknadsuppsatsen till 20 för att sedan försöka publicera dessa i någon av topp fem-tidskrifterna – *American Economic Review*, *Econometrica*, *Journal of Political Economy*, *Review of Economic Studies* och *Quarterly Journal of Economics* – för att därmed inleda den marsch som i slutänden leder till en professur vid något bra universitet i Sverige eller utomlands. Tyvärr misslyckas detta i regel.

I en tänkvärd artikel i *Journal of Economic Perspectives* skriver John Conley och Ali Sina Önder (2014, s 212):

Om målet med forskarutbildning i högrankade institutioner är att producera framgångsrika ekonomiska forskare så misslyckas i stort sett dessa forskarprogram ... Till och med vad gäller de fem högst rankade institutionerna är det svårt att hävda att den nedre halvan av deras studenter är framgångsrika i termer av akademisk forskning. Medianantalet uppsatser som uppfyller *AER*-standard under år sex [efter disputationen] ligger under 0,1 i samtliga fall och ligger faktiskt i de flesta fall på noll.

Klockan för fast tjänst tickar under sex år om man är på *tenure track*. Det säger sig självt att det då gäller att den börjar ticka så sent som möjligt. Om möjligt förlänger man då doktorandutbildningen från fyra till sex år och om man därefter får en *tenure track*-tjänst är det taktiskt att skjuta upp tillträdet två år genom att få en postdok-tjänst – allt för att få så mycket extratid som möjligt. Sex år blir då åtta.

Som det är nu sitter alltför många och filar på sina uppsatser i fem–sex år utan att för den skull få dem publicerade i någon av de gyllene tidskrifterna. Det finns de som hellre låter ett arbete förbli opublicerat än att ”förorena sitt cv” med en publicering i en lägre rankad tidskrift. Tyvärr har detta visat sig vara ur meriteringssynpunkt rationellt. När Powdthavee m fl (2018) lät ekonomer jämföra två publiceringslistor med ett identiskt antal artiklar i topptidskrifter, men där den ena därutöver hade ett antal artiklar i lägre rankade tidskrifter, rankades den senare lägre!

En nyligen utförd intervjuundersökning vid tre topprankade skandina-

viska nationalekonomiska institutioner (Hylmö m fl 2024) bekräftar denna slutsats. De intervjuade var överens om att inom nationalekonomi baseras kvalitetsvärderingar *enbart* på topp fem-publiceringar, medan citeringar anses irrelevanta. Ämnesmässigt är det områden av allmänt intresse som gäller, inga specialiserade fält och definitivt ingen tvärvetenskap. Än mera oroväckande är att de intervjuade anger att det inte existerar någon rangordning under topp fem. Rangordningen är inte ens lexikografisk – under topp fem finns ingenting. I praktiken kan kriteriet sällan tillämpas utan man tvingas även beakta publikationer under topp fem.

Rationaliteten i detta system är svår att se. De viktigaste insikterna från vår vetenskap tillämpas inte på vår verksamhet: avtagande avkastning, ändliga resurser, alternativkostnad, komparativa fördelar och specialisering. Att gneta i fem–sex år med en uppsats för att nå ett realistiskt mål är dålig resursallokering. Det hade varit bättre att publicera i någon mindre ”meriterande” tidskrift och därefter skriva något annat. I nationalekonomins insikter ingår ju också värdet av riskreduktion genom diversifiering – att inte lägga alla ägg i samma korg.

Gnetandet med att få in artiklar i toptidskrifterna är i långa stycken samhälleligt ineffektivt och välfärdssänkande då det kan få forskare att avstå från att publicera forskning som kan vara av stort värde därför att en sådan publicering minskar deras anseende inom den egna professionen. Det innebär att samhället inte får åtnjuta värdet av det resultat som åstadkommit med de resurser som forskningsfinansierare (i sista hand oftast skattebetalarna) bidragit med för att möjliggöra forskningen.

Med det publiceringskriterium som vi just beskrivit blir naturligtvis de flesta nyblivna doktorer värdelösa i bemärkelsen att den överväldigande majoriteten inte kan komma in i topp fem. Vad är sannolikheten för att man ska ta sig in i toptidskrifterna? På senare år har det i genomsnitt varit *en* artikel per år i topp fem-tidskrifterna där samtliga författare är Sverige-baserade och ingen av författarna tidigare publicerat i topp fem (Henrekson och Nielsen 2020).⁶ Vad indikerar en sådan publicering? I regel följsamhet. Unga ekonomer uppmuntras att springa åt samma håll, mot ett mål som de med hög sannolikhet inte kommer att nå.

Samtidigt hindras annan meningsfull verksamhet. Anders Björklund (2014) konstaterar att fokuseringen på toppubliceringar gör att det blir mindre tid åt utredningar och debatt på hemmaplan, särskilt eftersom toppubliceringar ofta kräver omfattande och långvariga samarbeten med forskare i andra länder. (Samtidigt påpekar han att det givetvis är en styrka för inhemskt utredningsväsende och debatt att ha tillgång till forskare med kunskaper och nätverk på högsta nivå.)

Det dominerande synsättet på vad som är bra forskning har utvecklats i

⁶ Den låga sannolikheten förstärks ytterligare av följande observation rörande samtliga artiklar i topp fem-tidskrifterna 2017 (Ek och Henrekson 2019, s 234): Endast fem personer i hela världen var det året (med)författare till någon artikel där samtliga författare var verksamma utanför USA, ingen hade doktorsexamen från USA och alla hade avlagt doktorsexamen högst fem år före publicering.

USA, men har senare adopterats av andra länder. Amerikanska toppuniversitet kan möjligen ha råd med ett topp fem-kriterium. Men även där finns kritik mot topp fem-tänkandet (Deaton 2023; Akerlof 2020; Heckman och Moktan 2020).⁷ Det sällar systematiskt fram studenter som överlever processen. De som inte gör det har möjlighet att finna anställning vid universitet som rankas lägre eller vid icke universitetsklassade college. Vi har inte någon liknande arbetsmarknad för nationalekonomer i Sverige.

De amerikanska institutionerna är dessutom så stora att de kan ha en ”portföljansats” där rekryteringen styrs av vad som ”behövs” för att få en allsidig sammansättning av institutionens kompetenser. Här blir topp fem-tänkandet kompletterat eller ersatt av andra överväganden. Dessa universitet har också etablerat en marknadsplats där man köper toppekonomer från Europa och från varandra. Få lämnar denna klubb såvida det inte handlar om ren hemlängtan eller om en upphöjd position i det egna landet, t ex som centralbankschef.

Deaton (2023, s 178) betonar att av topp fem är två husorgan (*house journals*) för Harvard och Chicago (*Quarterly Journal of Economics* respektive *Journal of Political Economy*). Forskare med koppling till dessa två universitet har därför signifikant större möjligheter att bli publicerade i dessa tidskrifter. Svenska forskare möter således ingen jämn spelplan.

Men Sverige är inte USA. Det enklaste sättet för en svensk ekonom att få till en toppublicering är att skriva tillsammans med några välkända amerikanska ekonomer, kanske tre–fyra om en artikel; men som vi redan har konstaterat, vem har då gjort vad och vad säger det om den svenska medförfattarens skicklighet? Vidare blir det mer lockande att arbeta med amerikanska än med svenska data eftersom det ökar chanserna att bli antagen i de högst rankade tidskrifterna. Den signal som systemet sänder leder lätt till ett icke önskvärt optimeringsbeteende för svenska forskare.

3. Omvärldsrelevans

Vad ska vi ha nationalekonomer till i Sverige? Om vi inte har något att säga om världen utanför våra tjänsterum, vilket existensberättigande har vi? Nationalekonomin är en samhällsvetenskap. Vi måste alltså veta något om samhället. Det är orimligt att man bara ska syssla med ”precisa, välavgränsade frågor” som kan studeras med ”kraftfulla metoder”, som kan få ”precisa svar” efter att ha filtrerats genom metodkvarnen.⁸ Metodsvansen får inte vifta på problembunden. Det borde vara självklart att det är bättre att ”ha ungefär rätt än att ha precis fel” (Mayer 1992). Nationalekonomin får inte bli en *l'art pour l'art* som riskerar att bli ointressant i ett samhällsperspektiv och vars resultat inte går att generalisera till något som i ett sådant perspektiv är meningsfullt.

⁷ Ekonomipristagarna Angus Deaton (2023) och James Heckman är särskilt hårda i sin kritik. Heckman och Moktan (2020) beskriver t o m systemet som ett ”topp fem-tyranni”.

⁸ Liknande tankegångar framförs med emfas av bl a Akerlof (2020) och Ruhm (2019).

Nationalekonomernas uttalade preferenser tenderar att gå stick i stäv med praxis inom ämnet. En världsomfattande undersökning med 10 000 ekonomiska forskare fann att åsikterna om vad forskningen bör inrikta sig på gick vitt isär (Andre och Falk 2021). De flesta var missnöjda med både forskningens ämnesval och mål. I genomsnitt tyckte intervjupersonerna att forskningen måste bli mer policyrelevant, mer multidisciplinär, att man måste vara beredd att ta större risker, inte vara rädd att utmana den konventionella visdomen och att bredden i vad som beforskas bör öka.

Problemen och deras relevans bör få bestämma vad vi ska syssla med.⁹ Det är möjligt att de metoder man då tvingas använda inte är så ”kraftfulla” som man skulle önska, men i så fall får man på kort sikt göra sitt bästa med dem och på lång sikt försöka utveckla bättre verktyg. Att börja med en fix och färdig metod och därefter leta efter ett problem – vilket som helst – som man kan applicera metoden på är inte ett bra sätt att utveckla vår vetenskap.¹⁰

Vi kan exemplifiera med en av dagens mest använda metoder: naturliga experiment, där en oberoende händelse inträffar som påverkar en viss population men inte en annan jämförbar grupp. Det som händer den förra gruppen orsakas därför av händelsen i fråga. Metoden har emellertid begränsningar. Framför allt tenderar den att avhålla forskare från att studera mer komplicerade sammanhang där ett antal faktorer samverkar – allmän jämvikt eller cirkulära, kumulativa dynamiska processer. Det går då inte att peka ut en enstaka faktor som orsaken till ett visst fenomen. Det blir lite som att avstå från att studera de stora folksjukdomarna därför att orsakerna är multipla och samverkande och i stället satsa allt på att hitta sällsynta sjukdomar där det är mer sannolikt att orsaken kan härledas till en enskild genetisk avvikelse eller ett specifikt men mycket sällsynt förekommande virus.

4. Den tredje uppgiften

För att nationalekonomin ska vara samhällsrelevant krävs också att vi kommunicerar våra forskningsresultat till en större krets än den rent akademiska. Nationalekonomerna måste vara synliga. När en av oss (Lundahl 2015)

⁹ Det är ett illavarslande tecken att nationalekonomer har svårt att få pengar från Vetenskapsrådet. Hammar och Mohlin (2024) visar att nationalekonomer regelmässigt får mindre än hälften så mycket anslag som statsvetenskap och sociologi. Vetenskapsrådet lägger i praktiken stor tonvikt vid projektens samhälleliga relevans vid tilldelningsbeslut. Vi kan också notera att Wallenbergstiftelsernas syftesparagraf säger att deras huvudsakliga ändamål är att ”främja vetenskaplig forskning och undervisning eller studieverksamhet av landsgagnelig innebörd” (<https://kaw.wallenberg.org/knut-och-alice-wallenbergs-stiftelse>). Söderbergsstiftelserna har en i princip identisk formulering. De ska främja ”vetenskaplig forskning och vetenskaplig undervisnings- eller studieverksamhet av landsgagnelig innebörd” (<https://ragnar.soderbergs.se/om-stiftelsen/>).

¹⁰ Niclas Berggren (2019, s 4) uttrycker samma uppfattning i en ledare i *Ekonomisk Debatt*, om än i lite försiktigare ordalag: ”vissa frågor förtjänar att ställas och analyseras, även om det bara går att utföra analysen med ofullkomliga metoder”.

för snart ett decennium sedan skrev om ekonomernas roll i debatten kunde han konstatera att universitetsekonomerna hamnat i skymundan jämfört med t ex statsvetarna. Den långa tradition som hade inletts med Knut Wicksell och som varit livaktig fram till våra egna lärares generation verkade ha brutits. Det var bara en liten skara debattglada entusiaster som skrev i dagstidningarna.

Dagens situation är bättre, men inte så bra som den skulle kunna vara. Mats Alvesson och Fredrik Sjöholm (2023) har mätt ”deltagandet i tredje uppgiften” åren 2020–22 bland professorerna i nationalekonomi och företagsekonomi vid lärosäten som har minst tre professorer i ettdera ämnet. Som deltagande definierades att ha bidragit till minst en artikel i någon av de tre stora dagstidningsdebattsidorna i Sverige, i tidskrifterna *Ekonomisk Debatt* och *Organisation & Samhälle* eller i en rapport för SNS och ESO. Utfallet var magert. Bara drygt var tredje professor hade publicerat något sådant under denna period.

5. Ett allt skevare system

Antalet disputationer i nationalekonomi i Sverige har gått ner från runt 55 till 45 per år, dvs med närmare 20 procent sedan toppåren runt 2010.¹¹ Till detta kommer att andelen svenska doktorander krympt kraftigt. Drygt 37 procent av de 1 120 personer som disputerade i nationalekonomi under perioden 2000–22 disputerade inom ramen för Handelshögskolans och Stockholms universitets i hög grad gemensamma doktorandprogram. Över tid har dock andelen med svensk bakgrund i detta program blivit allt lägre. Våren 2024 hade bara åtta av Handelshögskolans nationalekonomiska institutions 27 doktorander svensk bakgrund; motsvarande siffra på Swedish House of Finance (SHOF) var endast en av 26.¹² På Stockholms universitet hade 27 av 80 doktorander svensk bakgrund.¹³ Sammantaget hade endast 27 procent av doktoranderna på Sveriges ledande doktorandprogram svensk bakgrund. År 2000 var andelen med svensk bakgrund 81 procent (110 av 136 doktorander).

Det är inte realistiskt att tro att utländska doktorander stannar kvar i Sverige annat än undantagsvis och då för en akademisk karriär. Den absoluta majoriteten lär sig inte svenska och saknar de kunskaper om svenska institutionella förhållanden som krävs för att effektivt kunna arbeta inom näringsliv och förvaltning eller för att som forskare analysera svenska förhållanden.¹⁴ Möjligheterna för myndigheter, näringsliv och organisa-

¹¹ Källa: UKÄ.

¹² Enligt SHOF:s huvudfinansiar, statliga Vinnova, är den grundläggande idén bakom SHOF att: ”1) stärka finansiell forskning i Sverige, 2) samla kraft och er hålla skalfördelar, 3) dela positiva externaliteter med den privata, offentliga och akademiska sektorn i Sverige”. Detta sägs ha uppnåtts bl a genom ”ett doktorandprogram tillgängligt för alla doktorander i Sverige” (<https://www.vinnova.se/p/the-swedish-house-of-finance/>).

¹³ Siffrorna avser slutet av 2022. Uppdaterade siffror uppges bli tillgängliga efter sommaren.

¹⁴ Hultkrantz (2024) beskrivning av problem med dagens nationalekonomi har betydande likheter med vår diskussion om internationaliseringen av vårt ämne.

tioner att rekrytera forskarutbildade ekonomer har därigenom försämrats kraftigt jämfört med för 15 år sedan.

Hur ska vi få fler, framför allt fler disputerade, nationalekonomer som är användbara inte bara inom akademien utan även utanför? Den forskarutbildning och den akademiska karriärgång vi har i Sverige i dag bidrar knappast till pluralism. Den främsta orsaken står att finna i det förändrade akademiska belöningsystemet. Förr måste de sakkunniga vid tjänstetillsättningar läsa *hela* de sökandes produktion och skriva utförliga yttranden.¹⁵ Numera anbefalls de sökande att bara skicka in ett litet urval, ofta maximalt tio publikationer – helst då minst en artikel i topp fem. De sakkunniga kan då komma undan med att kortfattat konstatera *var* skrifterna publicerats och sedan rangordna de sökande därefter, om tjänsten överhuvudtaget lysas ut. Denna policy driver aktivt fram ett fokus på ett fåtal publikationer.

Universiteten har också alltmer anammats det amerikanska *tenure track*-systemet. Den som väl blivit *assistant professor* har sitt öde i egna händer och behöver inte konkurrera med någon. Det gäller bara att visa upp en tillfredsställande publikationslista för att ta sig upp till de högre nivåerna. När forskningens mål blir alltmer instrumentellt – att producera ett antal artiklar för nästa beföringssteg – ökar risken att forskaren ”slocknar” när denne befordrats till professor och när rekryteringar på senior nivå inte längre görs i konkurrens tillförs inte längre nytt blod utifrån förutom i form av nydisputerade.

Systemet uppmuntrar till mekaniska, inte sällan felaktiga, slutsatser. Hur många förstklassiga alster har inte publicerats på vad som uppfattas som ”fel” ställe (Gans och Sheperd 1994)? Topp fem-tidskrifterna är i långa stycken modetidskrifter som styrs av vad som råkar vara ”inne” för tillfället.¹⁶ Vem har bestämt att topp fem är den enda saliggörande publiceringsformen och varför är det *var* och inte *vad* som styr? Att skriva böcker blir då meningslöst. I dagens system skulle Adam Smith och Keynes inte få poäng för *The Wealth of Nations* respektive *The General Theory*. Är det ett orimligt krav på dem som aspirerar på en akademisk topp tjänst att de visar att de även kan skriva ett längre sammanhängande verk?¹⁷ Varför går det inte att skriva monografiavhandlingar inom nationalekonomi?

Att bara använda artikelpublicering i ansedda vetenskapliga tidskrifter som det utslagsgivande kriteriet vid tjänstetillsättningar leder till skevheter. Man får hela institutioner som inte sysslar med annat än att försöka ta sig in i topp fem, oftast utan att lyckas. Det bästa (det monomana) blir det godas fiende. Forskarna i gemen blir lågproduktiva. Det system som nu har etab-

¹⁵ Claes-Fredrik Claeson, professor i ekonomisk geografi vid Handelshögskolan, berättade hur han vid ett sådant tillfälle hade låtit ta ett foto av sig själv bredvid en stapel som bestod av alla de sökandes vetenskapliga skrifter. Stapeln var lika hög som Claeson.

¹⁶ Det är värt att notera att även modevärlden har sina topp fem-tidskrifter: *Vogue*, *Elle*, *Harpers Bazaar*, *Vanity Fair* och *Allure*.

¹⁷ Rangordningen av forskare är känslig för vilket mått som används. Vid en jämförelse av sju olika mått för samtliga svenska professorer i nationalekonomi finner Henrekson och Waldenström (2011) i flera fall stora skillnader i rangordningen när rangordningar baserade på tidskriftens anseende jämförs med motsvarande rangordning baserad på citeringar.

rats är ett slöseri med talang och skaparkraft, ett kostsamt pyramidspel som slår ut den stora majoriteten duktiga individer under deras potentiellt mest kreativa år.¹⁸

Fixeringen vid topp fem leder också till att ämnen som inte uppfattas som opportuna eller svåra att beforska med de anbefallna metoderna undviks. Fokus hamnar på publiceringsformen i sig och vad forskarna tror är de potentiella lektörernas preferenser.

6. Ett reformerat system

Vi har pekat på problem med dagens akademiska meriteringssystem. Vi vill bort från topp fem- syndromet genom att skapa en mer varierad incitamentsstruktur. Nedan följer några förslag på hur detta skulle kunna gå till.

Det akademiska meriteringssystemet bör bli mer diversifierat och mer heltäckande. Detta är inte så svårt om man väl har definierat vad en akademisk forskare och lärare ska syssla med. En god vägledning ges av Ragnar Bentzel som vid tillsättningen av en professur (hans egen efterträdare) i Uppsala 1984 utförligt specificerade begreppet ”vetenskaplig skicklighet” (Lundahl 2015). Givetvis borde vetenskapliga skrifter publiceras på något internationellt gångbart språk. Ämnet nationalekonomi måste definieras så att det inkluderar även gränsområdet till andra samhällsvetenskapliga discipliner. Bentzel fann det angeläget att en professor – som måste ansvara för forskning och undervisning – har kunskaper om en någorlunda bred del av ämnet. Empiriska kunskaper är viktiga – både om den svenska ekonomin och om andra länders ekonomier. Det är också viktigt att ha internationella kontakter och att publicera populärvetenskapliga arbeten. En stor nationalekonomisk institution måste dessutom ha professorer med olika profiler. De olika meriteringsgrunderna måste vägas mot varandra. I dagens värld har denna balanserade syn reducerats till publicering i prestigetidskrifter och inget annat.¹⁹

Ett problem med dagens forskarutbildning i nationalekonomi är att den är likriktad. I teorin är det möjligt att disputeras i nationalekonomi på drygt tjugo olika institutioner i Sverige; i praktiken är det dock klart färre institutioner som regelmässigt producerar doktorer. 85 procent av de disputerade sedan 2000 kommer från endast sex lärosäten – Handelshögskolan i Stockholm och universiteten i Stockholm, Lund, Göteborg, Uppsala och Umeå – medan flera lärosäten bara har enstaka eller inga disputerade.

¹⁸ Det problem vi diskuterar här gäller inte bara nationalekonomi. Eftersom produktivitetsmått tillmätts allt större vikt vid för forskarna avgörande beslut rörande anställning, befordran, anslag och löneutveckling, reagerar forskarna med att översälja sina resultat, citera strategiskt och anpassa sig till att tidskrifterna i första hand efterfrågar positiva och överraskande rön (Brischoux och Angelier 2015). Goodharts lag – när ett mått blir ett mål upphör det att vara ett bra mått – förutspår konsekvenserna; forskningsprocessen korrumpas (West och Bergstrom 2021). Eftersom universitet och forskare mäts med dessa mått utsätts de för ett starkt tryck att tillskriva tidskrifternas prestige en överdriven betydelse (Geman och Geman 2016).

¹⁹ Det är knappast någon tillfällighet att artikeln av Attema m fl (2014) har titeln ”Your Right Arm for a Publication in AER?”.

Ett viktigt skäl till detta är sannolikt de likriktade kraven på kursprogram och vad som uppfattas som kvalitet, krav som är kalkerade från de amerikanska toppuniversiteten. Det faller på sin egen orimlighet att alla svenska universitet skulle ha kompetensen att ge just det strömlinjeformade kursprogram som påbjuds. Resultatet blir det förväntade. Många ställen har inga doktorander alls. De hade kunnat erbjuda doktorandprogram med en egen profil som avspeglar de kompetenser och de forskningsinriktningar som finns på den egna institutionen, men det går inte.

Kvar blir de program där doktoranderna skolas att skriva strömlinjeformade artiklar med de anbefallna metoderna om frågor som anses vara av intresse för redaktörerna och granskarna vid de mest prestigefyllda tidskrifterna (Ruhm 2019). Därmed motverkas också den typ av pluralism som är nödvändig för att ta itu med vårt samhälles mest angelägna samhällsfrågor (Novarese och Pozzali 2010) och få fram den kunskap som kan förbättra det nationella/regionala/lokala ekonomiska systemets funktion.

Något som borde övervägas att införa i det svenska systemet är en doktorexamen i ekonomisk politik (*public policy*) vid sidan av en doktorexamen i ”ren” nationalekonomi. Här finns flera utländska förebilder, som University of Chicagos Harris School of Public Policy, Harvard's John F. Kennedy School of Government, University of Michigans Gerald R. Ford School of Public Policy och Oxfords Blavatnik School of Government.

I ett sådant diversifierat doktorandprogram skulle det vara tydligt att teori- och metodkurser inte är mål i sig utan redskap för att på djupet analysera viktiga politikområden och utvärdera möjliga politikåtgärder och deras effekter. Det är ingen djärv gissning att ett sådant program skulle locka många som i dag avstår från att söka forskarutbildningen på grund av att de uppfattar den som alltför esoterisk och därför att de, i likhet med Esther Duflo (2017, s 23), ”valde nationalekonomi därför att [de] såg det som att vetenskapen skulle kunna bli ett redskap för positiv förändring.” Dessutom är risken stor att om nationalekonomerna överger denna nisch så kommer den att domineras av statsvetare, sociologer och ekonomhistoriker.

Av detta följer också att för att bredda ämnet nationalekonomi bör man införa två typer av professurer, en i nationalekonomi och en med ekonomisk-politisk inriktning. Då minskar risken för en alltför snäv utveckling av vårt ämne. Då skapas bättre incitament för forskare att syssla med relevanta svenska problem.

Det är vidare angeläget att inrätta fler forskningsinstitut med specialiserade inriktningar. Stockholms universitet har två stora institut som utgör betydande arbetsplatser för nationalekonomer: Institutet för internationell ekonomi (IIES) och Institutet för social forskning (SOFI). I Uppsala finns det universitetet närliggande Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Det vore värdefullt om nationalekonomiska institutioner i andra delar av Sverige fick möjlighet att komplettera med liknande institut för att skapa en bredare lokal arbetsmarknad för doktorer.

Slutligen borde man överväga att återinföra provföreläsningar. En professor ska möta studenter. Tidigare fanns krav på provföreläsningar. De kanske borde komma tillbaka, inte bara vid professorstillsättningar, utan även på nivåerna nedanför.

Syftet med forskning är att ta fram ny kunskap, men, något hårdtaget, verkar många i dag tro att finansierers huvudmål är att finansiera en mycket kostsam ”tävling” där de flesta deltagarna kommer att förlora och där skattebetalarna står för notan. Det är underförstått att en sådan krävande turnering (à la Lazear och Rosen 1981) är nödvändig för att välja ut de mest kompetenta framtida professorerna, professorer som därför kommer att vara de mest kompetenta att lära ut nationalekonomi till framtida studentgenerationer. En konsekvens av denna uppfattning är att seniora forskare avslutar forskningsprojekt i förtid när det visar sig att potentialen saknas för att publicera resultaten i en topp fem-tidskrift. Naturligtvis finns projekt som misslyckas därför att forskningsidén inte visar sig vara tillräckligt bra. Men att lägga ner ett projekt bara för att det saknar ”topp fem-potential” uttrycker snarast ringaktning mot finansierarna och de yttersta arbetsgivarna på det nationella planet, landets medborgare.

Till sist, vi har inte tagit upp den lämpliga incitamentsstrukturen för professorer. Här önskar vi en tydligare koppling mellan forskningen och lönesättningen och arbetsuppgifterna. En professor som tacklar av efter den eftertraktade utnämningen bör vara redo att ta på sig mer undervisning och lägre lön än kollegor som fortsätter att publicera sig.

Vår slutsats är att ämnet nationalekonomi bör göras mer attraktivt för svenska studerande. För att nå detta mål krävs ett nytänkande kring incitamentsstrukturen rörande forskarutbildningen och meriteringen för högre tjänster – bort från den snäva topp fem-modellen.

REFERENSER

Akerlof, G A (2020), ”Sins of Omission and the Practice of Economics”, *Journal of Economic Literature*, vol 58, s 405–418.

Alvesson, M och F Sjöholm (2023), ”Ekonomiprofessorers genomslag i vetenskap och forskningskommunikation”, *Ekonomisk Debatt*, vol 51, nr 5, s 64–74.

Andre, P och A Falk (2021), ”What’s Worth Knowing? Economists’ Opinions about Economics”, IZA Discussion Paper 14527, Bonn.

Attema, M V, W Brouwer och J van Exel (2014), ”Your Right Arm for a Publication in AER?”, *Economic Inquiry*, vol 52, s 495–502.

Berggren, N (2019), ”Verktysbodens fångar”, *Ekonomisk Debatt*, vol 47, nr 3, s 3–5.

Björklund, A (2014), ”Nationalekonomisk toppforskning i Sverige – omfattning, lokalisering och inriktning”. *Ekonomisk Debatt*, vol 42, nr 5, s 6–19.

Brischoux, F och F Angelier (2015), ”Academia’s Never-ending Selection for Productivity”, *Scientometrics*, vol 103, s 333–336.

Carlson, B och L Jonung (1996), ”Hur såg de stora nationalekonomerna på sin roll i samhällsdebatten?”, i Jonung, L (red), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, Ekerlids, Stockholm.

Conley, J P och A S Önder (2014), ”The Research Productivity of New PhDs in Economics: The Surprisingly High Non-success of the Successful”, *Journal of Economic Perspectives*, vol 28, s 205–216.

Deaton, A (2023), *Economics in America: An Immigrant Economist Explores the Land of Inequality*, Princeton University Press, Princeton.

Duflo, E (2017), ”The Economist as Plumber”, *American Economic Review*, vol 107, s 1–26.

- Ek, S och M Henrekson (2019), "The Geography and Concentration of Authorship in the Top Five: Implications for European Economics", *Scottish Journal of Political Economy*, vol 66, s 215–245.
- Frey, B S och R Eichenberger (1993), "American and European Economics and Economists", *Journal of Economic Perspectives*, vol 7, s 185–193.
- Gans, J och G B Shepherd (1994), "How Are the Mighty Fallen: Rejected Classical Articles by Leading Economists", *Journal of Economic Perspectives*, vol 8, s 165–179.
- Geman, D och S Geman (2016), "Opinion: Science in the Age of Selfies", *PNAS*, vol 113, s 9384–9387.
- Grafström, J och D Roth (2024), "Sammanläggningsavhandlingens uppgång och fall inom nationalekonomi i Sverige?", *Ekonomisk Debatt*, årg 52, nr 5, s 70–75.
- Hammar, O och E Mohlin (2024), "Vetenskapsrådet och nationalekonomerna", *Ekonomisk Debatt*, vol 52, nr 1, s 79–85.
- Heckman, J J och S Moktan (2020), "Publishing and Promotion in Economics: The Tyranny of the Top Five", *Journal of Economic Literature*, vol 58, s 419–470.
- Henrekson, M och H Nielsen (2020), "Topp fem-publiceringar av Sverigebaserade forskare 1989–2019". *Ekonomisk Debatt*, vol 48, nr 3, s 49–61.
- Henrekson, M och D Waldenström (2011). "How Should Research Performance Be Measured? A Study of Swedish Economists", *Manchester School*, vol 79, s 1139–1156.
- Hultkrantz, L (2024), "Hur få mer samhällsnyttig forskning? Lärdomar från och för nationalekonomi", i Eliasson, J och M Vredin (red), *I samhällets tjänst? En ESO-antologi om villkoren för forskning och samverkan*, ESO-rapport 2024:2.
- Hylmö, A, K Steffy, D A Thomas och L Langfeldt (2024), "The Quality Landscape of Economics: The Top Five and Beyond", *Research Evaluation*, publicerad online.
- Jonung, L (1992), "Economics the Swedish Way 1889–1989", i Engwall, L (red), *Economics in Sweden. An Evaluation of Swedish Research in Economics*, Routledge, London och New York.
- Lazear, E P och S Rosen (1981), "Rank-Order Tournaments as Optimum Labor Contracts", *Journal of Political Economy*, vol 89, s 841–864.
- Lundahl, M (2015), "En förlorad tradition? Nationalekonomernas roll i debatten förr och nu", *Ekonomisk Debatt*, vol 43, nr 2, s 6–16.
- Mayer, T (1992), *Truth versus Precision in Economics*, Edward Elgar, Cheltenham och Northampton MA.
- Novarese, M och A Pozzali (2010), "Heterodox Economics and the Scientist's Role in Society", *American Journal of Economics and Sociology*, vol 69, s 282–303.
- Powdthavee, N, Y E Riyanto och J L Knetsch (2018), "Lower-rated Publications Do Lower Academics' Judgments of Publication Lists: Evidence from a Survey Experiment of Economists", *Journal of Economic Psychology*, vol 66, s 33–44.
- Ruhm, C J (2019), "Shackling the Identification Police?", *Southern Economic Journal*, vol 85, s 1016–1026.
- West, J D och C T Bergstrom (2021), "Misinformation in and about Science", *PNAS*, vol 118, nr 15, s 1–8.